

הערה* גורלן של תוכניות: חיים ארוכים או גסיסה איטית

ברצוני להגיב ולהרחיב על "דבר העורך" בחוברת האחרונה: "תכניות – על יצירתן והשפעותיהן" (אלכסנדר, 2020). למעשה זהו מאמר קצר ותמציתי שמגדיר בניסוח בהיר את התפוקות של עבודת המתכננים שכוללות בנוסף לעריכת תוכניות גם קבלת החלטות תכנוניות, הסדרה משפטית של החלטות של הדרגים הפוליטיים, הגנה על הזכויות של תושבים וקהילות שעלולים להיפגע מהחלטות של מוסדות תכנון וייצוג של התושבים והקהילות האלה בפני מוסדות התכנון ובדיונים בעלי אופי משפטי (למשל: כמו וועדות ערר). אבל, תוכניות הן המוצר היותר בולט של המתכננים. הן מתגבשות במסמכים קונקרטיים (חוברת ותשריט), והן נחשבות כמוצר באחריות המתכנן.

בהמשך המאמר עוסק בשני מאפיינים חשובים של כל תוכנית: לידתה ומותה. לידת התוכנית כוללת מספר נושאים: מי יוזם התוכנית? מי ואיך נבחר המתכנן? מי הרכיב את הצוות שהשתתף בהכנת התוכנית לצד המתכנן הראשי? וכיו"ב.

מותה של תוכנית הוא כאשר היא נעשית בלתי רלבנטית. גורלה של תוכנית עשוי להיות שהיא תמשיך להשפיע על המציאות במשך עשרות שנים. מאידך עלול גם להיות שהיא לא תבוצע ושלא תהיה לה כל השפעה מעשית. במקרה כזה אפשר לקבוע שהתוכנית "מתה בטרם עת". מכיוון שממשלות ישראל במשך שנים רבות לא התייחסו ברצינות לתוכניות לרבות לתוכניות שהן עצמן, או ממשלות קודמות, אישרו, יש הרבה דוגמאות של תוכניות שמתו (ראו: אלכסנדר 2014). אני תיארתי מקרה מוות כזה: התוכנית לפיזור האוכלוסיה מ-1963 שכללה תוכנית לתפרוסת האוכלוסיה של 3 מיליון, ושנת היעד שלה היתה 1970, שממשלת ישראל התעלמה ממנה (בורוכוב 2015). היחס של ממשלות ישראל לתוכניות הזכיר לי אמירה של שר אוצר בריטי, שהוא מתנגד להכנת תוכניות, מפני שהן כובלות את ידי הממשלה.

אלכסנדר דן גם בשאלה איך חוקרים ואיך מעריכים את גורלן של תוכניות. על רקע זה מעניין לבדוק ולהעריך מה עלה בגורלה של תוכנית ישראל 2020 שהוכנה בשנות התשעים של המאה הקודמת. בהסתכלות אחת היתה ל-ישראל 2020 חיים ארוכים ופוריים, בהשפעתה על מערכת התכנון בארץ בכלל, והתכנון הסטוטוטורי בפרט (קפלן, 2020). אולם הסתכלות אחרת עלולה לפקפק באיכות חיים אלו, כאשר "הממשלה מתעלמת מהתוכנית" (קפלן, טל והאן, 2020), כשם שהיא התעלמה מתוכניות נוספות כמו תמ"א 31 ותמ"א 35, שהושפעו ונגזרו מישראל 2020.

אליהו בורוכוב

* הערה ל-אלכסנדר (2020)

מקורות

- אלכסנדר, א. (2014) דבר העורך : מדוע הממשלה מתעלמת מתכניות המאושרות, והאם זה ניתן לתיקון? תכנון 11 (1) : 143-145.
- אלכסנדר, א. (2020) דבר העורך : תכניות – על יצירתן והשפעותיהן. תכנון 17 (1) : 91-93.
- בורוכוב א. (2015) תכנית פיזור האוכלוסיה ותפרוסת ארצית של האוכלוסיה מ-1963. תכנון 12 (2) : 126 – 134.
- קפלן, מ. (עורך אורח) (2020) מדור מיוחד : ישראל 2020 – "תכנית אב לישראל בשנות האלפיים ושנת 2020". תכנון 17 (2) : 50-129 .
- קפלן, מ., טל, א. והאן, א. (2020) התכנית הבאה - תיקון הארץ, תיקון האדם. תכנון 17 (2)

